

Anna
Pasternak

Lara

NEPAPASAKOTA MEILĒS ISTORIJA,
ĮKVĖPUSI „DAKTARĄ ŽIVAGĄ“

Iš anglų kalbos vertė Dalia Paslauskienė

Jotema

Rašytojus galima suskirstyti į dvi rūšis — meteorus ir fiksuotas žvaigždes. Pirmieji sukelia momentinį efektą — pakeli akis į dangų, sušunki: „Žiūrėk!“ — ir jie išnyksta amžinai. O fiksuotos žvaigždės nesikeičia, jos pastoviai laikosi dangaus aukštybėse, per amžius liedamos savo nekintamą šviesą; žvaigždės yra visatos dalis. Bet kadangi jos yra taip aukštai, praeina daugybė metų, kol jų šviesa pasiekia Žemės gyventojų akis.

Arthur Schopenhauer

Ne veltui mano gyvenimo pabaigoje, po karo ir suirutės dangumi stovi tu, mano slaptas, uždraustas angele, tu, gyvenimo pradžioje atsiradusi taikioje mano vaikystės padangėje.

Jurijus Živaga Larai, „Daktaras Živaga“

TURINYS

Žemėlapis	8
Šeimos medis	10
Prologas. Išsklaidant voratinklius	13
1. Mergaitė iš kitos aplinkos	26
2. Motina tėvynė ir stebuklingasis tėtis	41
3. Dausų gyventojas	60
4. Aukštos įtampos laidai	83
5. Margarita požemyje	110
6. Gervės virš Potmos	137
7. Pasaka	160
8. Itališkasis angelas	180
9. Tarsi alyva į ugnį	206
10. Pasternako byla	224
11. Užspeistas žvėris	243
12. Jų agonijos tiesa	260
Epilogas. Tuomet prisiminkite mane	285
Pastabos	293
Bibliografija	320
Padėka ir pastabos apie šaltinius	322
Rodyklė	325

Išsklaidant voratinklius

Mūsų dienų išmybių standartais yra beveik neįmanoma suvokti Boriso Pasternako šlovės masto, kilusio Rusijoje nuo dvidešimto amžiaus trečiojo dešimtmečio. Vakaruose Pasternakas gal labiau žinomas kaip rašytojas, apdovanotas Nobelio premija už romaną „Daktaras Živaga“, tačiau Rusijoje jis pirmiausia pripažįstamas ir didžiai garbinamas kaip poetas. Gimęs 1890 metais, Pasternakas ėmė sparčiai garsėti nuo ketvirto dešimtmečio pradžios; netrukus susirinkdavo didžiulės jaunimo, studentų, revoliucionierių ir menininkų auditorijos pasiklausyti paties autoriaus skaitomos poezijos. Jei skaitovas stabelėdavo dėl išpūdzio ar akimirką pamiršęs žodžius, publika chorą išrėkdavo kitą eilėraščio eilutę tiesiai jam į akis taip, kaip mūsų dienomis per populiariosios muzikos koncertus gerbėjai išdainuoja dainos žodžius.

„Rusijoje poetą* su publika siejo labai tikroviškas ryšys, daug stipresnis nei bet kur kitur Europoje, — apie tuos laikus rašė Boriso sesuo Lidija, — bent jau tikrai stipresnis, nei būtų galima kada nors įsivaizduoti Anglijoje. Poezijos knygos buvo spausdinamos milžiniškais tiražais ir išparduodamos per kelias dienas vos išleidus. Po visą miestą būdavo iškabinami plakatai apie poetų susibūrimus, ir visi besidomintys poezija (o kas Rusijoje nepriklausė šiai kategori-

* Bibliografinės pastabas ir paaišk. žr. knygos gale, sk. „Pastabos“, p. 293.

jai?) būriais traukė į paskaitų ar koncertų sales pasiklausyti mėgstamo poeto.“ Rašytojai Rusijos visuomenėje turėjo didžiulę įtaką. Tais neramiais laikais, nesant patikimų politikų, visuomenė gaudė kiekvieną rašytojų žodį. Literatūriniai žurnalai darė milžinišką įtaką kaip veiksminga politinių debatų priemonė. Borisas Pasternakas buvo ne tik populiarus poetas, šlovinamas už drąsą ir nuoširdumą. Už bebaimį balsą tauta jį tiesiog garbino.

Nuo pat jaunystės Pasternakas troško parašyti didį romaną. 1934 metais jis sakė savo tėvui Leonidui: „Niekas, ką iki šiol esu parašęs, nėra svarbu. Paskubomis mėginu transformuotis į Dickenso rūšies rašytoją, o vėliau — jei turėsiu tam pakankamai stiprybės — noriu tapti Puškino stiliaus poetu. Neįsivaizduok, kad mėginu susilyginti su jais! Vardiju juos tik tam, idant susidarytum nuomonę apie mano vidinį pokytį.“ Pasternakas atmetė savo poeziją kaip pernelyg lengvai parašytą. 1917 metais, išėjęs pirmajam poezijos rinkinio „Viršum barjerų“ leidimui, poetą netikėtai aplankė ankstyva šlovė. Knyga tapo vienu svarbiausių iš kada nors rusiškai išleistų poezijos rinkinių. Kritikai gyrė biografinį ir istorinį knygos pagrindą, žavėjosi kontrastiškais lyrinėmis ir epinėmis jos savybėmis. A. Manfredas savo darbe „Knyga ir revoliucija“ pastebėjo naują autoriaus „išraiškingą aiškumą“ bei jo perspektyvas „įaugti į revoliuciją“. Antrasis Pasternako dvidešimt dviejų eilėraščių rinkinys „Sesuo mano — gyvenimas“, išleistas 1922 metais, sulaukė neregėtai audringo literatūrinio pripažinimo. Džiugi rinkinio nuotaika žavėjo skaitytojus perteiktu 1917-ųjų vasaros pakilumu ir optimizmu. Pasternakas rašė, kad Vasario revoliucija įvyko tarsi „per klaidą“, kai staiga visi pasijuto laisvi. Tai buvo „pati garsiausia Boriso poezijos knyga, — pastebėjo jo sesuo Lidija. — Labiau išprususi jaunųjų Rusijos literatų karta ėjo dėl jos iš proto.“ Pakerėtiems intymių vaizdinių, jiems atrodė, kad Pasternakas sukūrė subtiliausio grožio meilės lyriką. Perskaitęs „Sesuo mano — gyvenimas“, Osipas Mandelštammas pareiškė: „Skaityti Pasternako eiles yra tas pat, kaip išsivalyti

gerklę, sustiprinti kvėpavimą, įkvėpti į plaučius oro — be abejonės, tokia poezija gali išgydyti nuo tuberkuliozės. Šiuo metu nėra labiau sveikatai naudingos poezijos! Tai kaip *kumysas* [kumelės pienas] po lieso pieno stiklinės.“

„Mano brolio eilės yra be išimties griežtai ritmiškos ir parasytos daugiausia klasikiniu metru, — vėliau rašė Lidija. — Pasternakas, kaip ir Majakovskis — revoliucingiausias Rusijos poetas — nėra gyvenime parašęs nė vienos neritmingos eilutės, ir tai ne dėl to, kad būtų pedantiškai laikęsis atgyvenusių klasikinių taisyklių, bet todėl, kad instinktyvus ritmo ir harmonijos pojūtis buvo įgimtas jo genijui, ir jis tiesiog negalėjo rašyti kitaip.“ Eilėraštyje, parašytame netrukus po to, kai buvo išleistas „Sesuo mano — gyvenimas“, Borisas atsisveikina su poezija: „Pasakysiu sudie savo eilėms, savo manijai — pasimatysime romane.“ Ir nors rašymą proza jis šlovino kaip itin sunkų, šiedu žanrai jo kūryboje savotiškai giminiavosi. 1931 metais išleistoje autobiografinėje apysakoje „Apsauginis raštas“ — jaunystės metų, kelionių ir asmeninių ryšių manieringoje ataskaitoje — Pasternakas rašė: „Mes velkame kasdienius dalykus į prozą vardan poezijos. Į poeziją mes įtraukiame prozą dėl muzikos. Tai aš vadinau menu plačiausia šio žodžio prasme.“

1935 metais Pasternakas pirmąkart prabilo apie ketinimus realizuoti savo kūrybinius sugebėjimus rusišku epiniu romanu. Ir kaip tik mano senelei, savo jaunėlei seseriai Žozefinai Pasternak*, jis pirmąkart patikėjo šias mintis per jūdviejų paskutinį susitikimą Frydrichštrasės stotyje Berlyne. Borisas pasakė Žozefinai, kad jo galvoje dygsta knygos sėkla; simboliška visa nugalinčios meilės istorija, besitęsianti tarp Rusijos revoliucijos ir Antrojo pasaulinio karo.

„Daktaras Živaga“ buvo parašytas remiantis Boriso santykiams su jo gyvenimo meile Olga Vsevolodovna Ivinskaja — mūza, virtusia Laros, narsiosios romano veikėjos, prototipu. Centrinė romano ašis — aistringa Jurijaus Živagos, poeto ir gydytojo (reveransas

* Žozefina ištėkėjo už savo pusbrolio Frederiko Pasternako, tad ir nepakeitė pavardės.

rašytojui Antonui Čechovui, kuris irgi buvo gydytojas) meilė Lari Gišarovai, romano veikėjai, tapusiai slaugytoja. Ši meilė yra kankinanti, kadangi Jurijus, kaip ir Borisas, yra vedęs. Stropiosios Jurijaus žmonos Tonios paveikslas remiasi antrąja Boriso žmona Zinaida Neigauz. Jurijus Živaga yra pusiau autobiografinis personažas; tai knyga apie išgyvenusįjį.

Buvo parduota milijonai romano „Daktaras Živaga“ egzempliorių, bet tikroji meilės istorija, įkvėpusi pasakojimą, niekada nebuvo iki galo ištyrinėta. Olgos Ivinskajos vaidmuo Boriso gyvenime buvo nuosekliai nutylimas ir Pasternako šeimos, ir jo biografų. Olga nuolat menkinta ir niekinta kaip „nuotykių ieškotoja“, „gundytoja“, godi turtų ir šlovės moteriškė, suvaidinusi nežymų vaidmenį rašytojo gyvenime ir kūryboje. Kai Pasternakas pradėjo rašyti romaną, Olgos jis dar nepažinojo. Laros paauglystės trauma, kai ją suvedžiojo daug už ją vyresnis Viktoras Komarovskis, yra tiesioginis Zinaidos patirties su seksualiai ją išnaudojusiu pusbroliu atgarsis. Tačiau kai tik Borisas susipažino su Olga ir ją pamilo, Lara pasikeitė, pražydo ir visiškai įsikūnijo joje.

Istoriškai ir Olga, ir jos dukra Irina nėra mūsų šeimos gerbiamos. Pasternakų giminė visuomet siekė sumenkinti Olgos vaidmenį Boriso gyvenime ir įtaką jo literatūrinei kūrybai. Giminė taip garbino Borisą, kad jo dvi žmonos — Jevgenija ir Zinaida, — be to, dar ir vieša meilužė buvo pernelyg didelė našta jų tvirtam dorovės kodeksui pakelti. Tam, kad pripažintų Olgos vietą Boriso gyvenime ir jausmuose, jiems būtų tekę pripažinti dar menkesnį rašytojo dorovingumą.

Prieš pat savo mirtį Žozefina Pasternak piktai man pasakė: „Klaidinga yra manyti, kad ta... *pažįstamoji* buvo išvis pavaizduota „Živagos“ romane.“ Tiesą sakant, Žozefinos jausmai „tai gundytojai“ buvo tokie stiprūs, kad mano senelė atsisakė net purvinti savo lūpas tardama jos vardą. Apakinta pagarbos broliui, ji nenorėjo nieko žinoti. Ir nors Borisas savo paskutiniajame laiške seseriai, išsiųstame 1958 metų rugpjūčio 22 dieną, rašė, kad tikisi pakeliauti po

Rusiją „su Olga“, pabrėždamas meilutės svarbą savo gyvenime, Žozefina niekada nepripažino jos egzistavimo. Jevgenijus Pasternakas, Boriso sūnus iš pirmos santuokos, buvo kur kas pragmatiškesnis. Gal jis ir nemėgo Olgos, nerodė jai šiltų jausmų, bet buvo labiau linkęs pripažinti susidariusią padėtį. „Mano tėvui pasisėkė, kad jis patyrė Laros meilę“, — sakė jis man prieš pat savo mirtį 2012 metais, būdamas aštuoniasdešimt devynerių. „Mano tėvui jos reikėjo. Jis man sakydavo: *Lara egzistuoja, eik ir susipažink su ja*. Tai buvo jo palinkėjimas man.“

Tik 1946 metais, kai Borisui buvo penkiasdešimt šešeri, į jo gyvenimą įsikišo likimas. Kaip jis vėliau rašė romane „Daktaras Živaga“: „Ją priplakė lemties banga / Prie jo tarsi prie kranto.“ Trisdešimt ketverių Olgą Ivinską jis sutiko literatūrinio žurnalo „Novyj mir“ redakcijoje, kur ji dirbo redaktoriaus padėjėja. Šviesiaplaukė, graži kaip angelas, rugiagėlių mėlynumo akimis ir pavydėtinai vaiskios odos. Olga buvo žavi — įsitempusi kaip styga, tačiau spinduliuojanti trapumą podraug su daug išgyvenusios ištvermingumu. Ji jau garbino Pasternaką kaip „poetą didvyrį“. Jūdviejų susižavėjimas buvo staigus ir abipusis, ir nesunku suprasti, kodėl juos taip traukė viena prie kito. Abu melodramatiškai romantiški, linkę į nepaprastus vaizduotės polėkius. „Ir štai jis prie mano staliuko šalia lango, — vėliau rašė Olga, — pats dosniausias žmogus pasaulyje, kuriam buvo skirta kalbėti debesų, žvaigždžių ir vėjo vardu, žmogus, atradęs tokius amžinus žodžius apie vyro aistrą ir moters silpnumą. Žmonės pasakoja, kad jis sukviečia žvaigždes prie stalo ir visą pasaulį — ant kilimėlio prie savo lovos.“

Susižavėjusi savo senelės brolio meilės istorija, esu giliai įsitikinusi, kad jei ne Olga „Daktaras Živaga“ ne tik kad nebūtų buvęs baigtas, bet taip ir nebūtų išleistas. Olga Ivinską sumokėjo nežmonišką kainą už meilę „savo Boriai“. Ji tapo pėstininke dideliame politiniame žaidime. Jos istorija pasakoja apie neišsivaizduojamą drąsą, ištikimybę, kančias, tragediją, dramą ir netektį.

Nuo trečio dešimtmečio vidurio, Stalinui atėjus į valdžią po Lenino mirties, buvo paskelbta, kad komunizmas netoleruos individualistinių tendencijų. Būdamas intelektualios minties priešininkas, Stalinas apibūdino rašytojus kaip „sielos inžinierius“ ir laikė juos įtakinga jėga, kuria privalu pasinaudoti šalies kolektyvinių interesų labui. Pasitelkęs masinį terorą, jis pradėjo kolektyvizaciją. Poetams, rašytojams, besireiškiantiems individualia kūryba, atmosfera pasidarė nepakeliamai sunki. Po 1917 metų beveik pusantro tūkstančio Sovietų Sąjungos rašytojų buvo nubausti mirtimi arba žuvo lageriuose, apkaltinti įvairiais nusižengimais. Valdant Leninui, beato-dairiški areštai virto sistemos dalimi, kadangi buvo tikima, jog dėl valstybės interesų geriau pasodinti į kalėjimą šimtus nekaltų žmonių, nei bent vieną režimo priešininką palikti nenubaustą. Naujasis gniuždantis Stalino režimas įtvirtino baimės atmosferą ir aktyviai skatino žmones skųsti savo bendradarbius ar buvusius draugus kovojant dėl išlikimo. Daug rašytojų ir menininkų, baimindamiesi persekiojimo, nusižudė. Nors pusiau autobiografinis Pasternako personažas Jurijus Živaga miršta 1929 metais, pats Borisas išgyvena, bet atsisako vergiškai keliaklupsčiauti to laikotarpio politiniam diktatui.

Stalinas, kuris ypač žavėjosi Borisu Pasternaku, užuot įkalinęs prieštarą rašytoją, nepaliko ramybėje ir persekiojo jo mylimąją. Olga Ivinskaja buvo dukart nuteista kalėti lageriuose. Ją tardė dėl Boriso rašomos knygos, bet ji atsisakė išduoti mylimą žmogų. Stalino atlaidumas Pasternakui nesumenkino rašytojo rodomo pasipiktinimo šalies vadovu; jis sielojosi, kad Stalinas yra „siaubingas žmogus, permerkęs Rusiją krauju“. Tuo laikotarpiu, manoma, buvo iššudyta 20 milijonų žmonių ir 28 milijonai ištremti, daugelis iš jų paversti vergais vadinamosiose „pataisos darbų stovyklose“. Olga — viena iš tų milijonų, nekaltai ištremta į Gulagą; brangiausi jos gyvenimo metai buvo pavogti vien dėl ryšių su Pasternaku.